

Delo z nadarjenimi učenci: Vizija ali iluzija?

Karmen Bizjak Merzel, prof. slov. in ital. na OŠ Danile Kumar, Ljubljana

Vzgojno-izobraževalno okolje mora biti za otroke zanimivo. To je tudi najprimernejši prostor za razpravo o izobraževanju nadarjenih otrok. Z zagotavljanjem primernih dejavnosti in sodelovanjem odraslih bi morali otroci dobiti priložnost, da odkrijejo, kaj jih zanima. Šolsko okolje jih mora ves čas spodbujati, da se podajo na pot raziskovanja svojih zmožnosti. Učiti se morajo, kako razvijati medsebojne odnose z drugimi (odraslimi in otroki), kako delati skupaj z drugimi. Dobiti pa morajo tudi možnost, da tvegajo. Ves čas morajo dobivati dovolj zahtevne in spodbudne učne izkušnje. Članek obravnava primer dela z nadarjenimi učenci skozi desetletje in z vizijo, da usposobimo nadarjene učence ne le zase, temveč tudi za druge.

1 Uvod

Nadarjeni učenci so zelo heterogena skupina, saj so nadarjeni na različnih področjih in imajo različne učne, vzgojne, socialne in osebnostne potrebe. Za kakovostno izvedbo vzgojno-izobraževalnega dela morajo učitelji znati prepoznati in upoštevati različne potrebe svojih učencev in jim prilagajati pouk tako, da bodo svoje potencialne čim bolj razvili. Naloga učiteljev pri delu z nadarjenimi učenci je, da pouk v šoli diferencirajo in individualizirajo ter tako z ustreznimi organizacijskimi in didaktično izvedbenimi načini upoštevajo individualne razlike med učenci. Cilj vsega tega prizadevanja je čim bolj kakovosten pouk in kakovostno ter trajno znanje učencev.

Žal znanja o delu z nadarjenimi učenci učitelji ne dobijo na fakulteti in se tako z njim srečajo šele, ko pred njimi stojijo nadarjeni učenci. Učitelj mora zelo hitro stopiti na neznano področje, se usposablja in stalno izpopolnjevati na različnih področjih ter pridobivati nova didaktična znanja ter znanja s širšega pedagoškega in psihološkega področja. Samo kakovostno izobražen učitelj se zaveda pomena spodbudnega učnega okolja za spodbujanje razvoja nadarjenih učencev. Le tak učitelj bo znal takšno okolje načrtovati, organizirati in tudi vzpostaviti.

2 Vodenje ter skrb za nadarjene učence

Učitelj, kateremu sta dodeljeni skrb ter vodenje za nadarjene učence, mora biti najprej sam radoveden, širok v znanju, odprt za lastno učenje, motiviran in informiran. Znati mora dobro načrtovati priložnosti, naloge in nuditi veliko podporo za kakovostno učenje v psihološko varnem in spodbudnem šolskem okolju ter tudi izven. Poleg usvajanja temeljnih učnih spretnosti in znanj mora znati zagotavljati dovolj učnih izzivov, ki bodo za nadarjene učence razvojno primerni, smiselni in vredni naporov. Mednje sodijo učne vsebine, povezane z življenjem učencev, ter metode in oblike dela, ki

celostno zaposlijo ter učencem omogočajo raziskovalno ter sodelovalno učenje, hkrati pa tudi reševanje avtentičnih problemov.

Učitelj se mora zavedati, kako pomembno je, da učenju namenimo dovolj časa, da poteka v prijetnem delovnem vzdušju, ki spodbuja krepitev in razvoj učenčevih notranje motivacijskih struktur (interesov, ciljev, vrednot, atribucij ter samopodobe), ter da navaja k samouravnavanju učenja, ki pomembno oziroma po nekaterih avtorjih celo odločilno pogojuje izjemne dosežke.

3 K načrtovani skrbi in vodenju nadarjenih učencev

O svojem desetletnem delu z nadarjenimi učenci (približno 300 učencev) z veseljem zapišem, kako me je poleg rednega pedagoškega dela poučevanja slovenščine in italijanščine v zadnji triadi navduševalo in gradilo še drugače, v različne smeri. Nadarjeni otroci zagotovo potrebujejo bogat, vsebinsko in metodično raznolik program učenja in poučevanja. Učitelj mora skozi spoznavanje učencev vedeti, kakšne izzive in okolje jim ustvariti za razvijanje njihovih potencialov, predvsem pa mora biti učitelj odprt, širok za vseživljenjsko učenje, študij ter lastni strokovni razvoj.

Velika potreba vsakega učitelja, ki dela z nadarjenimi, je, da bi tudi v Sloveniji pripravili drugostopenjski študijski program za delo z nadarjenimi učenci in/ali program rednega izpopolnjevanja, ki bi bil namenjen predvsem koordinatorjem za delo z nadarjenimi učenci v šoli. Samo kakovosten učitelj se zaveda pomena spodbudnega učnega okolja za razvoj nadarjenih učencev in zna takšno okolje tudi organizirati, ga spodbujati, vanj vnašati prave izzive.

Žal za takšen kader v Sloveniji izobraževanja ni, lahko pa bi se zgledovali po nekaterih tujih državah (Univerza v Nijmegenu, Nizozemska; Univerza

v Kremsu, Avstrija) in ustvarili svoj model za delo z nadarjenimi. Tako pa je vsak učitelj, ki dela z nadarjenimi učenci, prepuščen lastni notranji motivaciji, svojemu modelu dela in vodenja, lastni ambiciji za razvijanje nadarjenosti mladih. Kako zelo bi potrebovali sistemsko rešitev za delo z nadarjenimi!

4 Eden od modelov za vodenje mladih

Moji začetki dela z mladimi nadarjenimi učenci so bili takšni, kakršni so začetki vsakega učitelja: koraki v neznano okolje, kateremu želiš dati največ svojega znanja, vedenja, širine, spodbudnih izzivov. Zagotovo pa je dobro, da je učitelj pri delu z nadarjenimi sam najbolje motiviran in si iskreno želi sodelovati. Učitelj, ki mu le dodelijo to delo, ne da bi ga vprašali oz. se z njim pogovorili, kako se doživlja pri takšnem poučevanju, zagotovo ne zmore daljšega časovnega intervala za delo z nadarjenimi mladimi.

Sama sem načrtovala svoje delo z mladimi po triletnju. Vedela sem, da bo prvo triletnje namenjeno spoznavanju mladih nadarjenih, lastnemu študiju za delo z mladimi, učenju prepoznavanja potreb nadarjenih. Tako kot pred desetimi leti pa tudi danes menim, da le motivirani in radovedni učitelj lahko dobro opravlja vlogo mentorja oz. koordinatorja za delo z nadarjenimi učenci.

V prvem triletnju sem svoje delo zasnovala v letni delovni pripravi z vrsto aktivnostmi in obogatitvenimi dejavnostmi. Sledila sem nekaterim načelom: učenje mora biti v središču poučevanja, upoštevanje individualnih razlik med učenci (predvsem glede predznanja), aktivno ustvarjanje novega znanja, razvijanje odgovornosti učencev za učenje, upoštevanje motivacijskih in čustvenih dejavnikov učenja, optimalna obremenitev vseh učencev z učenjem, kooperativne in sodelovalne oblike učenja, medpredmetnost, nadpredmetnost in povezanost z neformalnim učenjem.

Ziegler (2014) ugotavlja, da je ustrezno učno okolje za učenca poleg njega samega, ki je tudi del tega okolja oz. je z njim v nenehni interakciji, najpomembnejši »učni kapital« za njegov optimalni razvoj. Prej omenjenim načelom sem se ves čas prilagajala, saj so mi bili odzivi učencev zelo pomembni. Podporo za nadarjene učence namenjam učencem znotraj rednega pouka (v naravnih skupinah) z notranjo ali koncentrično diferenciacijo (O'Brien in Guiney 2001; Visser 1993), kasneje pa podporo vse bolj stopnjujemo in kombiniramo z različnimi oblikami in modeli zunaj rednih oddelkov (doseganje temeljnega znanja in bistvenih spretnosti za vse učence, omogočanje znanja in spretnosti za večino učencev, za nadarjene pa tudi razširjeno in prilagojeno znanje in spretnosti).

Temeljno vodilo pri načrtovanju poučevanja in učenja nadarjenih učencev so njihove učne in tudi druge značilnosti, saj se te v procesu poučevanja in učenja odražajo na svojstven način in odločujoče vplivajo na proces učenja in učne dosežke. Učne značilnosti, kot so zmožnost sklepanja, hitrost usvajanja znanja, logično, divergentno, kritično mišljenje, kreativnost, radovednost, visoka raven aspiracij, kreacij itd., so podlaga za načrtovanje skupnega vzgojno-izobraževalnega dela oz. letnega učnega načrta za nadarjene učence in tudi personaliziranega dela, ki je lasten le posameznemu nadarjenemu učencu in ustreza njegovim zmožnostim, aspiracijam, interesu, tempu in drugim značilnostim. Pri oblikovanju teh opredelimo, pri katerih vsebinah bo učenec razširil in poglobil znanje, kateri didaktični pristopi, oblike dela in načini učenja bodo prevladujoči, katere ravni znanja naj bi/bo učenec dosegel ...

5 Skupni del vzgojno-izobraževalnega dela oz. letni učni načrt za nadarjene učence

Fokus prvih treh let pomoči oz. podpore nadarjenim učencem je bil zagotovo namenjen spoznavanju in čim pogostejšemu srečevanju z njimi. V učnem načrtu sem zasnovala, da se z njimi srečam vsak teden ali vsaj dvakrat na mesec z raznovrstnimi dejavnostmi oz. aktivnostmi. Ključno pri tem je bilo zagotovo čim bolj pogosto srečevanje, da bi učenca spoznala in mu lažje nudila, razvijala individualno pestro učno okolje.

Četudi slovenske osnovne šole sledijo tradicionalnemu pristopu zaporedja: a) prepoznavanje nadarjenih b) zagotavljanje možnosti c) izzivi d) podpora, sem ves čas tiho in aktivno podpirala pristop M. Sutherland v naslednjem zaporedju: a) zagotavljanje možnosti b) prepoznavanje nadarjenih c) izzivi d) podpora.

Učitelji naj bi bili usposobljeni prepoznati široko paleto zmožnosti, ki jih učenci pokažejo skozi raznolike dejavnosti v pestrem učnem okolju. Tako se vrsta in kontekst dejavnosti, v katerih lahko učenci pokažejo višje oblike mišljenja, zelo razširi in ne ostane predvsem na matematičnih in jezikovnih nalogah, ki navadno prevladujejo pri tradicionalnem ugotavljanju nadarjenosti. Vemo, da se nadarjeni otroci povečini radi in hitro učijo, natančno opazujejo, so analitični, mišljenje je divergentno, logično, imajo dober spomin, veliko interesov, so visoko motivirani, aktivni, pozorni, vztrajni, ustvarjalni, sposobni vodenja, imajo smisel za organizacijo, prej ali hitreje rešujejo probleme, bolj učinkovito pomnijo, hitreje usvojijo abstraktno raven mišljenja, bolj učinkovito povezujejo znanje z različnih področij (transfer) ter imajo prefinjen smisel za humor.

Opremljeni z znanjem o vseh zgoraj opisanih značilnostih nadarjenih učencev učitelji vstopamo v šolski prostor z dobro načrtovanim poukom, ki naj ponudi bogato učno okolje. Znati moramo prepoznati nadarjene učence ter zanje pouk diferencirati, individualizirati ali jih vključiti v drugi vlogi, npr. kot »učitelja« pri pouku, vodjo debate, organizatorja razstave, moderatorja itd. Vse to je ključno za napredek nadarjenih. Skoraj vedno pa lahko zahtevnost pouka dvignemo na takšno raven, da se bo tudi nadarjen učenec z veliko predznanja naučil kaj novega.

Prvo triletnje mojega dela z nadarjenimi učenci je bilo zame kot koordinatorko zelo pomembno. Ključni cilj je bil spoznavanje in redno srečevanje z njimi. Srečevali smo se na knjižnih čajankah, ogledih razstav, obiskih v Dom starejših občanov Bežigrad, pri peki piškotov, pri sodelovanju na šolski dobrodelni prireditvi Pomoč sošolcu, ob športnih dogodkih, dnevu preživetja v naravi ...

Drugo triletnje je prineslo nove izkušnje in zame tudi nadgradnjo védenja o delu z nadarjenimi. Učence sem tako kot tudi prejšnja tri leta na začetku šolskega leta povabila na uvodno srečanje, kjer smo se predstavili in kjer sem jim predstavila načrt našega delovanja. Nadarjene mlade sem povabila k soustvarjanju tega načrta z njihovimi predlogi in izboljšavami. Na podlagi preteklih izkušenj sem ugotovila, da moram v naslednjem triletju krepiti pozitivno samopodobo, razvijati socialne spretnosti in veščine, jih več vključevati v okolje, spodbujati povezovanje z drugimi učenci, razvijati osebno odgovornost ter povečati občutek smiselnosti in ciljne naravnosti. Te cilje sem dosegala z aktivnostmi medvrstniške pomoči, pogostejšimi obiski starejših občanov ter redno improvizacijsko gledališko igro (impro liga). Ob koncu drugega triletja sem z velikim zadovoljstvom odkrila, da so nadarjeni učenci zadovoljni z našim načinom dela ter da čutijo močno potrebo po vsem ponujenem.

Cilj tretjega triletja pa je bil utrditi smer dela ter v to pritegniti večje število učiteljev oz. v to vpeti prav vsakega učitelja na naši šoli. Skupaj s pomočnico ravnateljice sva si zadali cilj, da bi nadarjeni učenci, ki smo jih od samega začetka poimenovali Radovedneži (gre za zelo odprto skupino, v katero ne vstopajo le nadarjeni učenci, temveč vsi, ki so radovedni in ki želijo napredovati in razvijati različna področja), postali platforma za celotno šolo. To vizijo je sicer prekinil »korona čas«, ki je bil za šolsko okolje huda in popolnoma nova izkušnja. Poleg rednih Teamsovih ekip smo oblikovali tudi Teamsovo skupino Radovedneži, kjer smo si izmenjevali mnenja, izzive, razmišljanja. V tem času so se odlično in tudi zelo številčno močno obnesli trije natečaji: pesniški natečaj o »korona času« (kasneje smo izdali tudi pesniško zbirko), natečaj za

najboljšo božično zgodbo ter fotografski natečaj za najboljši utrinek iz narave. V tem zahtevnem času so imeli Radovedneži tudi stike preko šolskih klepetalnic ter tudi redno improvizacijsko gledališko igro, za katero smo spoznali, da se lahko celo odvija tudi preko spleta in da se ob njej učenci lahko sprostijo.

Ob ponovni vrnitvi v »normalni« šolski čas smo program Radovedneži nadaljevali tako, da je Teams-učilnica za Radovedneže ostala (tu še sedaj objavljamo redna obvestila, povabila, predloge ...), sicer pa se družimo spet tako, kot vsem najboljše ustreza – v živo. Sledimo okvirnemu obogatitvenemu programu z obogatitvenimi dejavnostmi, tj. večkrat mesečno srečevanje v različnih oblikah: tekmovanja, medvrstniška druženja in pomoč, priprave na praznovanje različnih obletnic, pogovori ob knjigah, obiski kulturnih in drugih prireditev, obiski starejših občanov ter ob koncu skupno zaključno srečanje tistih učencev, ki so bili najbolj dejavni med Radovedneži. To srečanje je vedno zaključni izlet, ki ponudi ustvarjalno novost, izziv in ga vsako leto Radovedneži komaj čakajo. Največkrat tudi v tem zaključnem izletu učenci podajo svoje predloge za naslednje radovedno leto.

Delo z nadarjenimi učenci je pestro, pisano. Kaže se v številnih obogatitvenih programih v obogatitvenih dejavnostih:

a) IZOBRAŽEVALNI PROGRAMI

- filmska/gledališka šola
- glasbeni, plesni idr.
- tabori (raziskovalni, umetniški, plesni, likovni idr.)
- filozofija za otroke

b) TEČAJI

- strojepisja
- debatnih tehnik
- javnega nastopanja
- računalniškega programiranja, robotike
- improvizacijskega gledališča
- modelarstva
- mediacije, reševanja konfliktov
- tečaji/programi za razvijanje podjetnosti

c) OBOGATITVENE DEJAVNOSTI

OBISKI IN OGLEDI

- vodeni ogledi galerij, opernih, gledaliških, plesnih, filmskih, glasbenih predstav, koncertov, festivalov
- obisk institucij in podjetij

DELAVNICE, KONFERENCE, POSVETI

- udeležba na predavanjih
- udeležba na strokovnih in znanstvenih konferencah

NASTOPI IN PRIREDITVE

- nastopanje na dogodkih na šoli in v krajevni skupnosti: prireditve, okrogle mize, razstave

DRUGE DEJAVNOSTI

- humanitarne dejavnosti (prostovoljstvo, solidarnostne akcije, pomoč vrstnikom pri učenju, sodelovanje na vsakoletni akciji Pomoč sošolcu)
- pogovori z uveljavljenimi avtorji, izumitelji, raziskovalci
- priprava prispevkov za medije (šolski radio, šolski časopis)

Cilj zadnjega triletja programa za nadarjene je zagotoviti vodilo h geslu »Ko raziskujem, se učim zase, lahko to podelim tudi z drugim, drugimi, s skupno-

stjo.« Ta cilj je težak za učence, saj živimo v družbi, ki je zelo individualizirana in daje signale, da skupnost ni tako pomembna, kot je pomemben posameznik. Ravno medvrstniška pomoč, mediacija, sodelovanje na dobrodelnih prireditvah in tudi srečevanje s starostniki krepijo ne le dobrodelnost, temveč tudi skupnost, ki naj bi postajala bolj sočutna, občutljiva in odzivna.

6 Personalizirani del za nadarjenega učenca

Ko sem razmišljala o personaliziranem delu vsakega nadarjenega učenca, delu, ki ustreza njegovim zmožnostim, interesu, aspiracijam itd., sem zasnovala dnevnik Radovednež. Zamisel je podobna otrokovemu listovniku, ki bi ga moral imeti vsak otrok do vstopa v šolo.

Radovedneži so za dobrodelno prireditev Pomoč sošolcu pripravili izdelek Spomin s slovenskimi literati.

Dnevnik Radovednež dobi vsak učenec, sedaj pa ga imajo učenci tudi spletno. V njem imajo najrazličnejše rubrike, ki pokrivajo likovno, literarno, umetnostno, zgodovinsko, naravoslovno in športno področje. Učenci ga med letom izpolnjujejo, vanj pišejo ter se orientirajo po nalogah, ki so obvezne za udeležbo na zaključnem izletu. Poleg dnevnika smo v Teams učilnici Radovedneži postavili tudi različne rubrike, v katere lahko nadarjeni učenci vstopajo in rešujejo raznolike naloge. Letos so te rubrike: Splošno, Bralnica, Glas učenca, Kam naprej, Kotiček za sproščanje, Kulturnica, Raziskovalnica, Šport, Ti in jaz, Ustvarjalnica, Vese-la šola, Glasbeni kotiček.

Na teh kanalih učitelji objavljajo zanimivosti, znanje, izzive, možnosti za razvoj tistih, ki seveda to želijo. Tako naši učenci dobijo delček možnosti, za katero se že desetletja zavzemamo, žal pa sistemsko precej neuspešno. Celotna šolska vertikala potrebuje temeljit razmislek o bolj kakovostni šoli, saj je šolski sistem rigid in se prepočasi odziva na velike spremembe ter generacije mladih, ki so zelo drugačne od preteklih. Mladi pa si želijo pri pouku več raziskovanja, več prakse, gozdnih učilnic, trajnostno naravnanih ur in izkustvenega učenja. Prav bi bilo, da bi podporo nadarjenim zastavili širše, ne pa da ima vsaka šola svoj program glede nadarjenih učencev.

7 Za konec

Delo z nadarjenimi učenci je posebno delo. Je vir nenehnega čudenja, je pot raziskovanja, radovednosti, vir izkustvenega in ustvarjalnega učenja. Nadarjeni učenci nas nenehno presenečajo z do-jemanjem, z duhovitostjo, s čudenjem, z ljubeznijo do učenja, s sposobnostjo, da vpijajo znanje, z ljubeznijo do življenja – dragocenega življenja. Za delo z nadarjenimi učenci bom vedno hvaležna, saj je učenje vzajemno, spoznanj in izkušenj pa je veliko. Vse to, da bi postali bolj človeška družba.

**Voščilnica Radovednežev za oskrbovance
Doma starejših občanov**

Viri in literatura

- Bizjak Merzel, Karmen (2016): Kaj vidijo učiteljeve oči? V: *Vzgoja*, letnik 18, številka 70, str. 18–19.
- Bizjak Merzel, Karmen (2019): Tesnoba in nadarjeni učenci. V: Zbornik 3. Mednarodnega znanstveno – strokovnega simpozija Nadarjeni -- nadarjeni v prihodnosti 2019 (str. 62–67). Ruše: OŠ Janka Glazerja Ruše.
- O'Brien, T. in Guney, D. (2001): *Differentiation in teaching and learning: Principles and practices*. London: Bloomsbury.
- Juriševič, Mojca (2014): *Spodbudno učno okolje*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Center za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti (CRSN).
- Sutherland, Margaret (2015): *Nadarjeni v zgodnjem otroštvu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Center za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti (CRSN).
- Ziegler, A. (2014): *Learning capital and educational capital as the basic resources for the development of G/T students*. Erlangen: Friedrich-Alexander-Universität.